

Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences

ISSN: 1306-7877 e-ISSN: 2147-5644

Haziran / June 2019, 25 : 55-67

Kurtarıcı İnancının Psikolojik Temelleri

Psychological Foundations of the Savior Belief

Nesibe Esen ATEŞ

Arş. Gör. Dr. Nesibe ESEN ATEŞ, Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Research Assistant, Dr. Cukurova University, Faculty of Theology

nesibesen51@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4259-9544>

Makale Bilgisi / Article Information

<http://dx.doi.org/10.29228/tbd.2007.25.6715>

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 15 Mayıs / May 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 28 Mayıs / June 2019

Yayın Tarihi / Published: 23 Haziran / June 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Cilt / Volume: 25

Sayfa / Pages: 55-67

Copyright © Published by Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences.

All rights reserved. www.toplumbilimleri.com

Kurtarıcı İnancının Psikolojik Temelleri*

Öz: Beklenen kurtarıcı inancının bireydeki kaynağını ve başa çıkma sürecindeki işlevlerini anlamaya çalışmak bu makalenin temel amacıdır. Psikolojik altyapısına bakıldığında, kurtarıcı inancının oluşum ve yayılma dönemlerindeki faktörlerin birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Peygamberin veya kahramanın kurtarıcı olarak döneneceğine inanılan durumlarda, sevilen kişinin kaybedilmesi sonucu yaşanan yıkımı hafifletme ve karizmatik liderin sağladığı gücü kaybetmeme arzusu ön plana çıkmaktadır. Karizmatik lideri birebir tanıyan nesilden sonra ise bireysel beklentiler devreye girmekte, zorluk yaşayan kişi için kurtarıcı, karizmatik lider olmaktan çıkmakta, ilahi bir kahraman haline gelmektedir. Geri döneceği tarih, her döneme uyacak şekilde, muğlak birtakım ifadelerle belirtilmektedir. Kurtarıcı, tüm derlere son verme, tüm düşmanları alt etme, sınırsız saadet ve zenginlik sağlama kabiliyetine sahiptir. Tüm bu yetenekleri dolayısıyla sıkıntı yaşayan bireyler için bir ümit kaynağı olarak işlev görmektedir. Zorluk durumunda somut bir kurtarıcı fikri soyuttan daha fazla iltifat almaktadır. Bunun temelinde bireyin somutu soyuta göre çok daha kolay ve rahat algılaması, onunla daha rahat iletişime geçmesi gösterilebilir. Kişi, sıkıntılı dönemlerde soyut belirsizlikten ziyade beş duyusu ile algılayabileceği bir kesinliğe ihtiyaç duymaktadır denilebilir. Bu inanç sıkıntı dönemindeki kişinin umudunu ayakta tutma işlevi görmektedir ve yaşama devam etmesi yönünde işlevsel olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Kurtarıcı, Başa çıkma, Umut

Psychological Foundations of the Savior Belief

Abstract: This study aims to understand the psychological foundations of the savior belief and its functions in coping. This belief appears to have arisen in order to compensate for the pain after a loss of a loved one. Not wanting to lose the power provided by this charismatic leader has been effective in shaping the belief in the first place. In later periods, it continued its existence due to its functionality in terms of giving hope to individuals in times of difficulty. The opinion that the individual, who thinks that he cannot solve the problem by himself, enters the expectation of external aid strengthens this belief. In case of difficulty, the idea of a concrete savior is more compliment than the abstract. The basis of this is that the individual perceives the concrete much easier and more comfortable than the abstract, and that it is easier to communicate with it. The fact that individuals believe that they are more comfortable communicating with a concrete entity than the abstract has increased the prevalence and power of this belief. One can say that he needs a certainty which can be perceived by his five senses rather than abstract uncertainty. This belief functions to keep the hope of the person in distress and can be functional in order to continue life.

Keywords: Psychology of Religion, Savior, Coping, Hope

* Çukurova I. Uluslararası Multi Disipliner Çalışmalar Kongresi'nde sunulan ve özet metni yayınlanan Beklenen Kurtarıcı İnancının Psikolojik Temelleri isimli bildirinin genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Çalışma, beklenen kurtarıcı inancının altında yatan psikolojik süreçleri analiz etmeye odaklanmıştır. Bu doğrultuda, kurtarıcı inancının, olası zorluk dönemlerinde başa çıkma işlevlerini ortaya koymaya çalışmak da sınırlar dâhilindedir. Bu bağlamda, neredeyse tüm dinlerde bulunan kurtarıcı inancının, bireyde köklenmesine neden olan psikolojik temellerinin tespit edilmesi ve bu inancın başa çıkma konusundaki muhtemel yerinin açıklanması amaçlanmaktadır. Yaşam değişimlerle beraber devam eder. Birey hayatı zorluk ve sıkıntılar ile kolaylık ve rahatlamalar arasında sürekli bir değişim halindedir. Yaşanılan zorluk dönemleri için dinler inananlarına bazı kurtuluş yolları sunmaktadır. Bu yollar zaman geçtikçe sistematize olmuş, inanç ve öğreti olarak kendilerine yer bulmuşlardır. Kurtarıcı bekleme ya da bir kişiyi kurtarıcı olarak kabul edip onu takip etme de bunlardan biridir.¹ Latice “salus” ve “salvus” (emniyet, esenlik), İngilizce “salvation”, Arapça “necat”, “selamet”, “halas”, “nekaz”, “salah” ve “fevz” kelimeleri bu inancı ifade etmek için kullanılan ifadelerdir. Bu kavramlar genel olarak kurtuluş, rahatlama ve benzeri anlamlara gelmektedir.

Beklenen ilahi kurtarıcı inancına göre, Tanrı tarafından seçilmiş bir kişi, insanlığı tüm dertlerinden azade edip ve refaha götürecektir. Çok sayıda farklı isimlerle anılan kurtarıcı, ilahi dinlerde çoğunlukla peygamberlerdir ve öldükten sonra tekrar dünyaya dönüp, kendi inananlarının bütün sıkıntı ve dertlerini sona erdirecek, düşmanlarını mağlup edeceklerdir. Bu bağlamda sadece İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilik değil Budizm, Hinduizm, Mecusilik gibi pek çok dinsel gelenekte söz konusu inanç mevcuttur².

Alfred Jeremias tarafından temsil edilen bir teoriye göre Kurtarıcı bekleme yönelik inanç, ilk olarak Sümerlerde doğmuş ve Mısır’dan dünyaya yayılmıştır. Buna göre, gün be gün her şeyin kötüleşeceği, günahların dünyayı kaplayacağı bir dönem gelecek ve Tanrı insanlığı kurtarmak için ya bizzat kendisi ya da göndereceği bir hükümdar ile buna müdahale edecektir. Özellikle Mezopotamya’da oldukça yaygın olan bu inanç, M.Ö. 2000 yıllarında Mısır başta olmak üzere Babil, İran, Hindistan ve Çin’e kadar yayılmıştır. Buna göre kurtarıcı inancı, antik doğudaki krallık inancından kaynaklanmaktadır. İkinci görüşe göre ise ilahi kurtarıcı beklentisi, dinlerin kendi bünyelerinden doğmaktadır³.

Kurtarıcı inancının bazı kültürlerdeki görünümüne değinmek gerekirse, ilkel dinlere mensup Yeni Gine yerlilerinin ahir zamanda zuhur edeceğine inandıkları kahraman Mensrendir. Bu kahraman, hazine yüklü bir gemi ile gelecek ve onları kurtaracaktır. Azteklerde, Quetzalcoatl olan beklenen kurtarıcı, Mayalarda Kukulkandır. Kendisine Tanrı olarak inanıldığı gibi gelecekte gelip, düşmanlarını mağlup ederek ilahî hâkimiyeti kuracaktır. Hindularda ahir zamanda geleceğine inanılan kral Kalki’dir. Dünyanın kirlerini temizleyecektir. Budizm’de kurtarıcı Maytreya’dır. Kelime köken itibarı ile mağlup edilemeyen şefaatçi gibi anlamlara gelmektedir. Konfüçyanizm ve taoizm’de ilahi kurtarıcı için özel bir isim yoktur, kurtarıcı büyük bir aziz, kutsal bir kişidir, ancak henüz adı bilinmemektedir. Konfüçyüsçülük’te mehdinin özellikleri Çin kültüründen beslenmektedir. Her şeyi duyan ve bilen, yüce mertebelere sahip bir aziz olan kurtarıcı cömert, merhametli

¹ Ali Coşkun, *Mehdilik Fenomeni* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2004), 55-56.

² Ömer Faruk Harman, “Beklenen Kurtarıcı İnancının İslam Öncesi Dinî Arka Planı”, *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*, (Ed.) Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: KURAMER, 2017), 41-60; Avni İlhan, *Mehdilik* (İstanbul: Beyan Yayınları1993), 46.

³ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2010), 16-18; Mahmut Çınar, *Tarihte ve Günümüzde Mehdi* (İstanbul: Rağbet yayınları, 2013).

ve güzel huyludur. Mecusilikte mehdi kavramı Saoşyant ile ifade edilir ve yardımcı, yardım edici anlamına gelir. Eski Mısır'da Tanrı Ra, Ameni isminde bir kurtarıcı gönderecek ve Ameni, ahir zamanda gelecek, inananlarını düşmanlarından kurtararak ilahi adaleti sağlayacaktır. Moğollar, Cengiz Han'ın ölmeden önce, halkına geri dönüp, onları Çin baskısından kurtaracağını vaat ettiğine inanır. Brezilya yerlilerinde, deniz yolu ile gelecek bir kurtarıcıya inanılırken, Kuzey Amerika yerlilerinde kurtarıcı inanç ve hareketi Ghost-danc deyimi ile ifade edilir.⁴ Kısaca bu kültürlerde kurtarıcı ya Tanrı tarafından gönderilecek ya da eski kahraman yöneticilerden biri olacak ve ilahi güçlerle halkı saadete ulaştıracaktır.

1. İLAHİ DİNLERDE KURTARICI İNANCI

Hıristiyanlıkta ve Yahudilikte "Mesih" kavramı ortaktır. Kelimenin kökü İbranice mâşiah, Aramice meşihadır. Samî dillerinde ortak kullanılan sözcüğün fiil kökü Arapça'da meseha olup⁵ yağ sürülmüş, mesh edilmiş, temizlenmiş anlamlarına gelir.⁶ Yahudiler meshin, mesh edilmiş olarak Hz. Davud'un soyundan geleceğine bu sebeple de kutsal güçleri olacağına, Tanrı onu koruduğu için, masum olup günah işlemeyeceğine inanmaktadırlar.⁷ Bazıları bunun Hz. İlyas olduğuna inanmaktadır, o göğe yükseltilmiştir ve ahir zamanda tekrar yeryüzüne dönecektir. Kurtarıcı, mesih ismi yanında şiloh, adonay, adon, moşiyah, yinnon, haninah, menahem gibi isimlerle de anılmaktadır.⁸

Kurtarıcı inancı Yahudilikte çok köklü olup, Tevrat ile temellendirilir ve amentülerinin temel unsurlarındandır⁹. Yahudilerin seçilmiş olduklarına inanmaları ve Eski Ahit'te yer alan gelecekte ortaya çıkacak olan kurtarıcı inancı, onlarda bu beklentiye oluşturmuştur.¹⁰ Tanrı'nın yeryüzündeki vekili olması hasebiyle Mesih diğer insanlardan ayrılır, Tanrı'nın özel lütfuna sahiptir. Mesih devrinde Kudüs ve çevresi cennet bahçelerine benzeyecektir. Mesih, Mabedi yeniden inşa edecek, Kudüs'ü puta tapanlardan arındıracak, başboş haldeki İsrailoğullarını toparlayacak, insanlığı hükümdarlığı altında birleştirecektir. Ye'cüc ve Me'cüc ordularını yok edecek, Tevrat'ı milletlere öğretip kabul ettirecek, dinî kanunları uygulayacak bir kraldır.¹¹ Övülmüş ve kutsanmış İsrailoğulları Mesih sayesinde 1000 yıl sürecek bir refah dönemi yaşayacaklardır.

Hristiyanlar, Hz. İsa'nın beklenen Mesih olduğuna inanmaktadırlar. Buna göre Hz. İsa, dünyaya tekrar dönecek ve ona biat edenleri sıkıntılarından kurtaracaktır. Onlara göre Hz. Meryem'in Hz. Davut'un soyundan gelmesi hasebiyle, Eski Ahit'te haber verilen Mesih, İsa'dır. Zira Petrus, kendisine beklenen mesih olduğunu söylediğinde İsa itiraz etmemiştir.¹²

Havariler çağında Mesih, İsa'nın adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Romalılar İsa'yı çarmıha gerdiler ve İsa, insanlığın günahlarına kefarete olarak öldü. Toprağa

⁴ Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, 13-15; Ekrem Sarıkçıoğlu, "Mehdi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 369-370; İsmail Şık – Yusuf Gökalg, "Sosyal Teoloji Bağlamında "Mehdilik" Algısına Bir Bakış: İzmirli İsmail Hakkı ve Cemaledin Afgânî Karşılaştırması", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3/3 (2014): 512; Faruk Gün, "Mehdilik İnancı Üzerine Bir İnceleme", *Artuklu Akademi Dergisi* 4/1 (2017).

⁵ Jacques Waardenburg, "Mesih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 306.

⁶ Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, 15.

⁷ Sarıkçıoğlu, "Mehdi", 28: 370; Ethem Ruhi Fiğlalı, "Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (1982): 181.

⁸ Avni İlhan, *Mehdilik* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1993).

⁹ Fiğlalı, "Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine", 181.

¹⁰ Waardenburg, "Mesih", 29: 306.

¹¹ Sarıkçıoğlu, "Mehdi", 28: 370-371; Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, 80.

¹² Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, 81; Waardenburg, "Mesih", 29: 308.

verildikten sonra tekrar dirildi, havarileri ile görüştü ve Tanrı'nın katına yükseldi. O, kıyamet kopmadan önce dünyaya bir kez daha dönecek, barış ve adaleti hâkim kılacak, iman etmeyenlerden intikam alacak ve hükmü sonsuz olacaktır.¹³ İsa'nın öldükten sonra geri gelmesine dair inanç, ilk etapta bunu gördüğünü söyleyen kişilere has algılanırken zamanla tüm Hıristiyanlar İsa'nın dirildiğine inanır hale gelmiştir. Bu inanç İsa'nın, Mesih olmasının kanıtı olarak düşünülmüş ve bu yolla onun, inanların yaşayan Tanrısı olduğu inancı gelişmiştir.¹⁴

Hıristiyanlar, kurtarıcı inancı açısından diğer dinlerden bir noktada ayrılır. Hıristiyan akaidine göre İsa, Tanrı'nın bedenlenmiş halidir. Yani bizatihi Tanrı'dır. Bu bağlamda Mesih olarak İsa'yı tanımaları, kurtarıcı olarak Tanrı'yı bekledikleri anlamına gelmektedir.¹⁵ Dolayısıyla, Hıristiyanlar, Yahudi inancındaki mesih öğesini almış, ancak ona yeni birtakım eklemeler yapmıştır. Kısaca Hıristiyanlar kurtarıcı olarak İsa'yı beklemektedir. İsa ölümünden bir kez daha dönecek ve kendisine inanıp itaat eden Hıristiyanları Tanrı'nın krallığına alacak, onları sıkıntılardan kurtaracak, düşmanlarına karşı galip gelecektir.

İslam dininde kurtarıcının ontolojik varlığı tartışma konusudur. Tartışılan kurtarıcının adı Mehdi'dir. Kelime Müslüman kültürde, ahir zamanda gelecek olan biri kişi olarak kullanılmadan önce, doğru yolda, doğru yol gösterilmiş manasında kullanılmıştır.¹⁶ Kurtarıcı düşüncesinin İslam'ın ilk dönemlerinde olmadığı, ancak Şia'da oluşan inancın zaman geçtikçe diğer mezheplere yayıldığı yönünde bir görüş mevcuttur. Bu noktada Gün¹⁷ mehdiliğin, iktidar mücadelesini kaybeden veya mevcut iktidarlarını koruma gayreti içindeki siyasi gruplar tarafından ortaya atılıp, ilk olarak aşırı Şia, sonrasında mutedil Şia ve Ehl-i Sünnet tarafından benimsenmiş, nihayetinde İslam Dinine mal edilmiş kaynağı siyaset olan bir inanç olduğunu belirtmektedir. İlhan¹⁸ mehdilikten önce imamet kavramının incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. İmamet kavramına kısaca değinilirse, bunun kurtarıcı inancı ile olan ilişkisi daha net ortaya çıkacaktır. İmam: Müslümanların dini ve siyasi lideridir. Bu noktada Ehl-i Sünnet ile Şia aynı tanımı yapılmaktadır ancak imamın özelliklerine bakıldığında arada çok büyük farklar ortaya çıkmaktadır. En başta imamın masum olması inancı, iki akım açısından farklılık arz etmektedir. Şia'ya göre imam masumdur, yani günah işlememiş ve işlemeyecektir. Ehl-i Sünnette ise böyle bir inanış yoktur. Şia'ya göre, imamın gönderilmesi Allah için vaciptir. Yani Allah imam göndermek zorundadır, çünkü imam bir lütuftur ve her lütuf Allah'a vaciptir, tıpkı peygamber göndermenin vacip olduğu gibi. Esasında imamın peygamberden tek farkı, direkt vahiy alamamasıdır. Allah, gelecek bütün imamları peygambere bildirmiştir. İmamlar, Allah tarafından belirlendikleri ve masum oldukları için, onlara itaat Müslümanlar için zorunlu ve bağlayıcıdır.¹⁹ İşte mehdilik de imametnin bir devamı ve parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu algı nedeniyle mehdilik, temel inanç esaslarından biridir. Bütün Şii gruplarda mehdilik

¹³ Fiğlalı, "Mesih ve Mehdi İnanıcı Üzerine", 182; Gün, "Mehdilik İnanıcı Üzerine Bir İnceleme", 104-105.

¹⁴ Sarıkoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, 81; Waardenburg, "Mesih", 29: 306-308; Emrullah Fatış, "Hz. İsa'nın Mehdi ve Decalle İlişkilendirilmesi Üzerine" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2012); Emrullah Fatış, *Hz. İsa Paradigması* (Konya: Eğitim Yayınevi, 2016); Mehmet Aydın, "İslamî Gelenekte Mesih İnanıcı", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 14/28 (2019).

¹⁵ Waardenburg, "Mesih", 29: 308.

¹⁶ Fiğlalı, "Mesih ve Mehdi İnanıcı Üzerine", 197; Yaşar Acat, "Mehdilik Kavramının Filolojik ve Semantik Tahlili", *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri* (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018), 247.

¹⁷ Gün, "Mehdilik İnanıcı Üzerine Bir İnceleme.", 107.

¹⁸ İlhan, *Mehdilik*, 17.

¹⁹ İlhan, *Mehdilik*, 17-33; Çınar, *Tarihte ve Günümüzde Mehdilik*.

inancı yer almakla birlikte Mehdi'nin kimliği değişiklikler göstermektedir.²⁰ İmamiyye Şiasına göre Muhammed Mehdi yani 12. imam hala yaşamaktadır²¹ ancak insan içinde zuhur etmemiştir. Her an ortaya çıkabileceğine inanılan bu kurtarıcı, geldiği zaman fitne ve fesadı yok edecek, deccal ile mücadele edip onu yenecek, zulüm, kıtlık ve savaş gibi sıkıntıları bitirecektir. Hz. Hüseyin'i öldürenlerin soyundan gelip buna razı olanları öldürecek ve Hz. Hüseyin'in intikamını alacak, yeryüzünü adalet ile dolduracaktır.²²

Topaloğlu²³ Şia'daki mehdi inancının oluşumunda ve mehдинin özelliklerinde Fars kültürünün etkilerinin oldukça belirgin olduğunu belirtmektedir. Yavuz²⁴ İslam'da kesinlikle bir mehdi beklentisinin söz konusu olmadığını belirttikten sonra bu inanışın kaynağının Hz. İsa'nın kıyamet alameti olarak yeniden yeryüzünde görüleceğine yönelik inanç başta olmak üzere kültürdeki bu inancın zamanla İslam'a da girdiğini vurgulamaktadır. Tarihsel süreç içinde Şia'daki bu kurtarıcı inancı, yavaş yavaş Ehli Sünnet'e girmiş gibi görünmektedir. Ancak Gün²⁵ Ebu Hanife ve İmam Malik başta olmak üzere pek çok saygın İslam âliminin mehdi inancına dair bir teması olmadığını, Eş'ari ve Bağdadî gibi bazılarının ise, bu inancın sadece mezhepler tarihi açısından oluşum ve gelişimine değindiklerini belirtmektedir.

Kurtarıcılar gelecekleri toplumun din kurucusunun soyundan olacaklardır. Faaliyet alanları da aynı şekilde ait oldukları dinin merkez bölgesi olacaktır.²⁶ Kurtarıcının geliş zamanı dinlerce merak konudur. İslâm dünyasında mehdilik inancının ortaya çıkması, dört halifeden itibaren siyasi, sosyal kargaşalara, bunların iç savaşlara da dönüşen, siyasi ve psikolojik tezahürlerine rastlanmaktadır. İlk dönemlerde yakın bir zamanı hedefleyen, hatta belirli kişilere yönelen ancak bir türlü karşılık bulmayan bu beklenti, zaman geçtikçe daha da sistematize edilmiş fakat sürekli ötelenmek ve böylece süreç içerisinde ahir zamana terkedilmek durumunda kalmıştır.²⁷ Bu kurtarıcılar kendi idarelerinin sonunda hâkimiyet Tanrı'ya geçecektir. Ancak mehdi döneminden sonra hem doğal hem de toplumsal felaketler yaşanacaktır.²⁸ Kısaca toparlamak gerekirse kurtarıcı inancında ahir zaman, dini yenileme, hükümdarlık, adalet, zenginlik, düşmanlara galip gelip gelme gibi ilkeler ortak görünmektedir.

Sonuçta kurtarıcılar büyük komutan ve devlet adamları olarak insanüstü güçler ile donanmış kahramanlardır.²⁹ Ülkedeki sorunları çözecek, düşmanları yenecek ve hem dönemin hem geçmişin intikamını alacak, ekonomik ve ahlaki olarak düzeni sağlayacak, hem dinî hem de sosyal hayatta reform sağlayacak ve kendine inananlara büyük bir refah dönemi yaşatacaktır. Bu mehdi, inanılan dinin kurucusunun soyundan ahir zamanda

²⁰ Fatih Topaloğlu, "Şia'da Mehdi İnancının Oluşumunda Fars Kültürünün Etkisi", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2012): 126.

²¹ Cemil Hakyemez, "Mehdi Düşüncesinin İtikadileşmesi Üzerine", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2004): 138; Cemil Hakyemez, "Şia'da Beklenen Kurtarıcı İnanıcı ve Günümüzdeki Yansımaları", *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı* (Ed.) Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: KURAMER, 2017).

²² Çınar, *Tarihte ve Günümüzde Mehdilik*.

²³ Topaloğlu, "Şia'da Mehdi İnancının Oluşumunda Fars Kültürünün Etkisi", 141.

²⁴ Yusuf Şevki Yavuz, "Beklenen Kurtarıcı İnancının İslam Akaidine Giriş Süreci", *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*. (Ed.) Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: KURAMER, 2017).

²⁵ Gün, "Mehdilik İnanıcı Üzerine Bir İnceleme", 118.

²⁶ Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, 51; Sarıkçıoğlu, "Mehdi", 28: 370; Yusuf Şevki Yavuz, "Mehdi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 372.

²⁷ Mustafa Akman, (2017) "Mehdi İnanıcı Özelinde İlmî Çalışmalar ile Günümüz Toplumunun Geleneksel Anlayışı Arasında Görülen Uyuşmazlıklar, Bunun Yansımaları ve Çözüm Önerileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/51 (2017): 1210.

²⁸ Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, 37.

²⁹ Rasim Adasal, *Yeryüzü Tanrıları, Liderler, Komutanlar ve Kahramanlar Psikolojisi* (İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1979).

gelecek ve dinin yayılma alanında hâkimiyet kuracak, kendisinden sonra ise bozulma çok hızlı olacak ve kıyamet kopacaktır.

2. KURTARICI İNANCININ PSİKOLOJİK TEMELLERİ VE BAŞA ÇIKMADAKİ ROLÜ

Kurtarıcı inancının ortaya çıkması, yaygınlaşması ve varlığını devam ettirmesindeki psikolojik alt yapı yorumlanmaya çalışılırsa üç temelden söz etmek mümkün görünmektedir. Bunlardan *ilki* sevilen bir din büyüğü ya da hükümdarın kaybını telafi etme ihtiyacıdır. Genel itibarı ile peygamber soyundan, bizzat peygamber ya da hüküm sürdüğü devleti zenginleştiren kişilerin kurtarıcı olarak beklenmesi durumu bununla yakından ilişkilidir. Bu noktada sevilen birini kaybetmenin kitlesel olarak bu inancın doğmasına neden olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Dinin/devletin kurucusu ya da refah sağlayıcı olan karizmatik liderin kaybı, tebaası üzerinde büyük bir travma yaratmaktadır. Onun artık hayatta olmadığı düşüncesine tahammül edememe ilk tepki olarak “inkâr” savunma mekanizmasını beraberinde getirmektedir. “O aslında ölmedi!” düşüncesi ile başlayan bu mekanizma bu kişinin bir gün dönüp yine grubun başına geçeceğine dair ümidi diri tutmaktadır. Bu yolla grup, kayba dair yıkımı minimize etmeye çalışmaktadır.

Ölümün bu şekilde inkâr edilmesi karizmatik lider ile duygusal ilişkiler kurmuş ve onu tanımış kişilerin yas ile mücadelesini kolaylaştırmaktadır. Ancak birkaç nesil sonra karizmatik kişinin geri döneceğine dair düşünce zayıflamakta ve yok olmaya doğru gitmektedir. Zira bu karizmatik lider ile kişisel ve duygusal bağ kurmuş insanlar da ölmüş ve kaybın acısından kurtulmaya çalışacak kimse kalmamıştır. Bu durumda ise Gün’ün³⁰ de vurguladığı üzere devreye iktidarı kaybetmeme isteği girmektedir. Liderin oluşturmuş olduğu kitleyi etkileme gücü, ondan sonra kitleyi yönetmek isteyen insanlarca kullanılmak istenmiştir. Bunun yolu da onun yaşadığına dair inancı beslemek sureti ile olmaktadır. Bu şekilde inanç sistemleşmeye başlamış ve kurtarıcıya dair bir takım beklentiler inşa edilmeye başlanmıştır.

Yönettiği grubun yaşadığı sıkıntılara çözüm bulma konusunda zorlanan idareciler, karizmatik liderin dönerek bu ihtiyaçları gidereceğini, müthiş bir bolluk ve refah getireceğini vaat ederek insanları hizada tutmaya çalışmış olabilirler. Kısaca siyasi iktidar sağlama ve toplumu idare edebilmek amacıyla bu inanç beslenmiştir çıkarımını yapmak mümkün görünmektedir.³¹ Kurtarıcıların sıradan insanlar olmayıp seçkin, kahraman, din lideri gibi özel insanlardan beklenmesi durumu bu şekilde açıklanabilir. Kurtarıcının geliş zamanının ahir zaman olarak, yani muğlak bir şekilde belirtilmesi de, onun etkisini ve gücünü sürekli olarak kullanılabilir hale getirmektedir. Dinî grupların ve cemaatlerin bu inanca yatkınlıkları da mehdilik inancının yaygınlaşması ve güçlenmesinde etkili olmuştur. Bu gruplar kendi liderlerini tek kurtarıcı, müjdecî, mehdi, bedüzaman, müceddid, gavs vb olarak tanımlamaları ve tek otorite olarak görmeleri kurtarıcı inancını beslemiştir. Bu inanç doğrultusunda liderlerinin otoritesini sorgusuz kabul etmeleri, grup içerisindeki aidiyet motivasyonunu arttıran, gruba bağlılığını perçinleyen bir unsur olarak işlev görmüştür.³² Bu

³⁰ Gün, "Mehdilik İnanıcı Üzerine Bir İnceleme", 107.

³¹ Nihal Şahin Utku, "Beklenen Kurtarıcı İnancının Siyasi-Dini İdeoloji Olarak Ortaya Çıkışı", *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*, (Ed.) Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: KURAMER, 2017), 85.

³² İsmail Şık – Yusuf Gökalp, "Sosyal Teoloji Bağlamında "Mehdilik" Algısına Bir Bakış: İzmirli İsmail Hakkı ve Cemaleddin Afgâni Karşılaştırması", 527.

noktada, Öğük'ün³³ şahıs temelli olarak adlandırdığı, tüm iradenin grubun başındaki kişinin elinde olduğu ve onun insanüstü birtakım özelliklere sahip olduğu düşüncesine dayalı bir din yorumu ortaya çıkmaktadır. Bu yorumun en belirgin örnekleri ise Yeni Dini Hareketler olarak bilinen ve tamamen mesih inancına bağlı olarak ikame edilen gruplarda görülmektedir.³⁴

İnanılan dinde ileri gelenlere yönelik beklentiler bu noktada önem kazanmaktadır. İslam dini özelinde; şeyh, molla, evliya, pir, baba, hoca efendi, dede, müceddit gibi pek çok isimle anılan bu kişiler, insanların sıkıntılarını aşmaları için müracaat mercileri olagelmışlerdir. Bunların, gerek geçmişte yaşayıp vefat etmiş, gerek bugün yaşıyor, gerekse gelecekte yaşaması bekleniyor olabilmektedir. Bazı inanç ve anlayışlara göre, geçmişte yaşayanlardan bir nevi, Allah ile kul arasında aracılık yapması beklenirken, halen hayatta olanların "keramet" göstererek sıkıntıları def etmesi istenmekte, gelecek olanların ise, onlara refah ve saadet getireceklerine inanılmaktadır. Bu kişilerin yardımını edinebilmek için, birtakım ritüeller mevcuttur. Bir duayı belli sayıda tekrarlamak, kutsal kabul edilen mezar, ağaç vb. ye çaput, tel, ip ve benzerlerini bağlamak, makara sarmak ya da açmak, mezarın etrafında belli sayıda dönmek, gibi pek çok ritüelden söz edilebilir.³⁵ Mehdi ve benzer inançlara sahip olanlara göre sağlık sıkıntısından ekonomik zorluklara, eğitim ile ilgili beklentilerden eş bulmaya, çocuk sahibi olmaktan kuraklığın bitmesine kadar pek çok konuda uzmanlaşmış "evliyalar" ve "türbeler" bulunmaktadır. Söz konusu ihtiyaçlar için farklı ritüeller ile yardım istenmektedir.³⁶

Beklenen kurtarıcı inancının psikolojik olarak altyapısında bulunan *ikinci* unsur ise bireyin somuta olan itibarının soyuta olandan daha kuvvetli olması olabilir. İnsan, beş duyusu ile muhatap olabileceği bir kurtarıcı fikrini soyut bir kurtarıcı ya da yardımcıdan daha fazla arzulamaktadır. Bu noktada Piaget'in gelişim kuramına göre bazı yetişkinlerin hiçbir zaman soyut işlemler seviyesine geçemediğini söylemesi konuyu izah açısından oldukça önemlidir.³⁷ Ancak kurtarıcı inancına sahip tüm bireylerin somut işlemlerde kaldığını söylemek de oldukça iddialı bir çıkarım olarak görünmektedir. Bu bağlamda zorluk içindeki bireyin, soyut düşünceye sahip olsa bile, yardım ararken somut muhataplara daha fazla itibar göstermesinin temelinde iletişim çabası olabilir. Buna göre yardım arayışındaki insan, kendisine duyabileceği, görebileceği, hissedebileceği cevaplar verebilecek nesnelere yönelmektedir, açıklaması yapılabilir. İletişimde mesajın alıcıya ulaşması ve dönüt³⁸ şartları vardır. Zorluk durumunu yaşayan kişi beş duyu ile duyumsayamadığı soyut olan Tanrı ile iletişim kuramadığı hissine kapılabilir. Soyut Tanrı'nın muğlak bir zamanda vereceği yanıtı beklemek, kişi için sıkıntılı dönemin uzaması anlamına da gelmektedir. Yardım çağrısına cevap almak konusunda zorluk yaşayan kişi, iletişimi kuvvetli olarak

³³ Emine Öğük, "Şahıs Temelli Din Yorumları ve Günümüz İslam Toplumundaki Yansımaları", *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri*, (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018). 525-526.

³⁴ Süleyman Turan, Emine Battal, "Kurtarıcı Tasavvurunun Yeni Dini Hareketlerdeki Boyutları", *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri*, (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018) 584-598.

³⁵ Mustafa Arslan, "Türk Toplumunda Geleneksel Dinî Yaşam ve Halk İnançları: Taşrada Yaşayan İnsanlar Arasında Uygulamalı Bir Çalışma", *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/2 (2003): 44-45.

³⁶ Harun Güngör - Bekir Köylü, *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar* (İstanbul: Kimlik Yayınları; 2017); "Hikmet Tanyu, Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma", *Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri* (Ankara:1976).

³⁷ Jean Piaget, *Çocukta Hüküm ve Muhakeme*, trc. S. E. Siyavuşgil (İstanbul: Devlet Basımevi, 1939).

³⁸ Aysel Aziz, *İletişime Giriş* (İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2016), 30.

kurmak ve hemen karşılık almak amacıyla somut bir muhatap tercih edebilir. Söz konusu somut muhatabın, ihtiyacını soyut olandan daha çabuk gidereceğine yönelik bir beklenti geliştirmesi olağandır. Bu noktada bireyin somutu algılama ve anlamlandırmada, soyut olana nispetle daha başarılı olduğunu söylemek ve yaşamış olduğu güçlüğü somut muhatabın daha hızlı çare bulacağına inandığı yorumunu yapmak mümkündür. Dolayısıyla kurtarıcı inancının yaygın olmasında, bireyin soyut argümanlarla teselli bulmaktan daha çok somut olana yönelmesi etkilidir denilebilir. Zira pek çok dinde Tanrı, yardımın kendisinden istenmesi ve sıkıntıların çözümü konusunda müracaat noktası olarak kendisini göstermesine rağmen, insanlar yine de bir insan kurtarıcı beklentisine yönelmişlerdir.

Üçüncü ve son olarak kurtarıcı inancının ortaya çıkması ve yaygınlaşmasında, başa çıkma ihtiyacı gösterilebilir. Zira bu kişinin en büyük hizmeti darda kalan kişiye yardım etmektir. Bireyin yaşadığı sorunu, görece daha çekilebilir kılması ve hayatına devam edebilmesi, geleceğe dair ümitvâr olabilmesi için bu gibi inanışların desteğine ihtiyacı olabilmektedir. Bu bağlamda, pek çok araştırmacının kurtarıcı inancının baskı, zulüm ve çaresizlik gibi sıkıntılı dönemlerde daha sık kullanıldığına yönelik tespit dikkat çekicidir.³⁹ Buna göre Gün⁴⁰ Mehdiliğin, neredeyse tüm dinlerde ve kültürlerde, toplumun adalete, huzura, güvene en yoğun ihtiyaç hissettiği dönemlerde, insanları ilahi güçleri sayesinde huzura, bolluğa, mutluluğa ve adalete kavuşturmak için beklenen kişiler olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Buna göre ümitleri tükenmiş, adaletsizliğe uğramış, bezgin toplumlar, hayatlarını devam ettirecek bir umut olarak kurtarıcı arzusu içine girmişlerdir demek mümkündür.

Travma yaşayan kişi, bu sıkıntılı durumu aşmak için çeşitli yollar arar. Bu yollardan bazıları, yaşanan sorunun tam olarak ve anında çözümünü sağlarken, kimisi kişiye teselli sunar ve bireyin sorun ile beraber yaşayabilmesine olanak sağlar.⁴¹ Bu bağlamda kurtarıcı inancı, ikinci türden başa çıkma mekanizmalarına örnek olarak gösterilebilir. Zira Mehdi inancı, yaşanan baskı, haksızlık, adaletsizlik, politik ve toplumsal karmaşa içindeki kişilerin ümidi olarak ortaya çıkmıştır.⁴² Tarih boyunca bu tür olaylardan mağdur olan toplumlar, yaşananları değiştiremedikleri, saadet ve kurtuluş için umutları kalmadığı zaman, yaşanan adaletsizliğe son verecek, kendilerini feraha kavuşturacak ve öçlerini alacak, yaşayışlarını güzelleştirecek birini beklemişlerdir.⁴³ Beklenen bu kişi, kıyamete yakın görünecektir, öyle ki onun görünmesi kıyamet alametlerindedir. Dolayısıyla insanlar kendi devirlerinin mehdinin geleceği devir olduğunu kanıtlama peşine düşmüştür. Bu yolla da umutlarını korumayı başarmışlardır. Bütün hadiseler, kurtarıcının ortaya çıkması için bir hazırlık olarak düşünülür ve bu sebeple geçmişte yaşananlar dâhil olmak üzere tüm hayat olayları,

³⁹ Mahmut Çınar, "Sosyo-Psikolojik Bir Beklenti Olarak Mehdiliğin Teolojik Dayanakları", *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri*, (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018) 183-184; Yusuf Benli, "İslam Tarihinde İlk Mehdi Tasavvurları", *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri*, (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018), 253; Fiğlalı, "Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine"; Şık - Gökçalp, "Sosyal Teoloji Bağlamında "Mehdilik" Algısına Bir Bakış: İzmirli İsmail Hakkı ve Cemaleddin Afgâni Karşılaştırması".

⁴⁰ Gün, "Mehdilik İnancı Üzerine Bir İnceleme", 124.

⁴¹ Kenneth I. Pargament, *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice* (New York: The Guilford Press, 1997), 144-149.

⁴² Mustafa Selim Yılmaz, "Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Mesih", *Halkın Sorunları Bağlamında Günümüz İnanç Problemleri Sempozyumu*, (Ed.) Mustafa Yuşa Yaşar - Halil İbrahim Delen (İstanbul: Bağcılar Belediyesi Yayınları, 2016), 156.

⁴³ Necati Sümer, "Mehdilik Düşüncesine Temel Oluşturma Bağlamında İlkel Kabilelerde Ve Mitolojide Kurtuluş Motifleri", *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri*, (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018), 207.

yaşananlar dramatize edilir.⁴⁴ Kurtarıcının her an gelebilecek olması, insanların ona dair beklentilerini canlı tutmakta, bu da engellenme ve çatışmalarla beraber yaşamayı kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır denilebilir.

Yaşadığı problemi kendisinin çözemeyeceğine inanan insan için bu inancın değeri artmaktadır. Özellikle sıkıntının bireyin sınırlarını aştığına dair kanaat mevcutsa, kurtarıcı inancı daha önemli hale gelebilir. Kendi donanımını aşan bir sorun ile karşılaşan ve bununla başa çıkamayacağına kanaat getiren bireyler için bir umuda ihtiyaç vardır. Kurtarıcı inancı bu umudu besleyen dinsel kaynaklardan biri olarak işlev görebilmektedir. Benli⁴⁵ ezilen ve zulme uğrayan toplumların daima bir kurtarıcı beklediğini, bu beklentinin baskı altında kalan kişilerin “can simidi” olarak işlev gördüğünü belirtmektedir. O, kurtarıcı fikrinin böyle bir sosyopsikolojik atmosferde ortaya çıkmış olabileceğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde Bilgin de⁴⁶ kurtarıcı fikrinin toplumların baskı ve zulmün hüküm sürdüğü ümitsizlik dönemlerinde, huzurlu ve mesut bir gelecek arzusu neticesinde ortaya çıktığının iddia edilebileceğini belirtmektedir.

Baskı ve zor durumdaki birey, yılgınlık hissi ile birlikte yaşadığı dönemi ahir zaman olarak algılamayı tercih edebilir. Böylelikle kurtarıcının gelmesi için elzem şartla da yerine gelmiş olmaktadır yorumunu yapmak mümkündür. İlhan⁴⁷ bunun bir hayale sığınarak rahatlama çabası olduğunu belirtmektedir. Çınar⁴⁸ bu şekliyle kurtarıcı inancının saadete erme amacıyla ortaya çıkmış olabileceğini ve hayata bağlamasının mümkün olduğunu ancak bunun çok da sağlıklı bir tutum olmadığını belirtmektedir. Öztürk⁴⁹ bu durumu bir acizyet olarak nitelendirmektedir. Ona göre kurtarıcı beklemek zihnen ve fikren atalet halinde olmanın, kendini aciz ve kötürüm hissetmenin bir göstergesi. Ona göre mehdilik vb. bugün kötü amaçlar için kullanılan mitolojik bir inançtan başka bir şeyi ifade etmemektedir. Akın⁵⁰ bu noktada hususiyetle durmuş ve bazı günümüz örnekleri üzerinden hareketle, mehdilik inancının ve bunu kullanan mehdilik iddiasındaki kişilere verilen değerin, eğitim ve din eğitimi eksiliğinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bu noktada bireylerin eğitimi, dini eğitim düzeyleri, ekonomik ve sosyal şartları kurtarıcı inancının niteliğini belirleyecektir yorumunu yapmak mümkün görünmektedir. Sonuç olarak bu inancın hem oluşumunu ve gelişimini hem de ona olan atfın sıklığını, bireyin yetiştiği sosyo-kültürel ortamın fazlasıyla etkilendiğini söylemek de mümkündür. Toplumun ekonomik şartları, eğitim olanakları, refah seviyesi gibi etkenler bireyin kurtarılmaya ihtiyaç duyup duymamasını belirlemektedir.

⁴⁴ Hakyemez, "Mehdî Düşüncesinin İtikadileşmesi Üzerine."

⁴⁵ Benli, "İslam Tarihinde İlk Mehdi Tasavvurları", 253.

⁴⁶ Vecdi Bilgin, "Kültürlerarası Etkileşim ve Psikolojik Telafi Bağlamında Mehdilik Fikrinin Açıklanması Problemi Bir Paradigmanın Kritiği", *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri*, (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018), 628.

⁴⁷ İlhan, *Mehdilik*, 49.

⁴⁸ Çınar, "Sosyo-Psikolojik Bir Beklenti Olarak Mehdîliğin Teolojik Dayanakları", 189; Mahmut Çınar, (2016) "Din İşleri Yüksek Kurulu'na Sorulan Sorular Bağlamında Mehdilik", *Halkın Sorunları Bağlamında Günümüz İnanç Problemleri Sempozyumu*, (Ed.) Mustafa Yuşa Yaşar - Halil İbrahim Delen (İstanbul: Bağcılar Belediyesi Yayınları, 2016).

⁴⁹ Mustafa Öztürk, "Beklenen Kurtarıcı İnancının Günümüze Yansımalarına Genel Bir Bakış", *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*, (Ed.) Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: KURAMER, 2017), 376.

⁵⁰ Murat Akın, "Günümüzde Bazı Marjinal Mehdî Tipler ve Söylem Analizleri", *Kader* 16/1 (2018): 66-88.

SONUÇ

Hemen hemen tüm dinlerde, inananların düşmanlarını hezimete uğratarak onları refaha çıkaracak üstün özelliklere sahip bir kurtarıcı beklentisi vardır. Kurtarıcı inancın ortaya çıkmasında sevilen bir din veya devlet büyüğünün kaybına karşı gösterilen duygusal reaksiyon ve telafi çabası etken olmuş olabilir. Bu kişinin, gruba sağlamış olduğu güç ve zenginliği kaybetmeyi istememek de onun geri döneceği inancını pekiştirmiş görünmektedir. Yasın hafifletilmesi ya da ölüm acısını bastırma isteği ile ortaya çıkan inkâr tutumunun temelinde olduğu inanç, daha sonra zor durumlarda umut kaynağı olarak işlev görmeye başlamıştır. Bu inanca genellikle kişisel çaba ile aşılamayacağı düşünülen durumlarda daha çok başvurulmaktadır. Bu noktada bireyin yaşadığı sıkıntının, kendi sınırlarını aştığı durumlarda kurtarıcı inancına daha fazla ihtiyaç duyduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Kurtarıcının somut olması, kişinin soyut bir belirsizlikten ziyade elle tutulur bir netliğe daha fazla güvenmesi ile şekillenmiş olabilir. Doğrudan iletişim kurulan somut bir kurtarıcı, geleceğe umutla bakmada bireye pozitif yönde etki edebilir. Bu inanç, ferdi tembelleştirebilir ancak travma içindeki insan için durumu kabullenmek ve umudunu kaybetmemek bağlamında işlevler görebilir. Kurtarıcı inancı, zor durumdaki bireyin "somut"a daha fazla iltifat etmesi ile beslenmekte ve kişinin yaşadığı zorluk ile birlikte hayatına devam edebilmesi için ona gerekli motivasyonu sağlamada işe yaramaktadır. Ancak günümüzde bu inancın sömürüsüne sıklıkla rastlanmaktadır. Bu bağlamda özellikle din eğitimi ve bireysel bağlamda problem çözme yeteneklerinin geliştirilmesi bireylerin istismarını önlemekte faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acat, Yaşar. "Mehdilik Kavramının Filolojik ve Semantik Tahlili". *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri*. (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır. 245-252. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018.
- Adasal, Rasim. *Yeryüzü Tanrıları, Liderler, Komutanlar ve Kahramanlar Psikolojisi*. İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1979.
- Akın, Murat. "Günümüzde Bazı Marjinal Mehdî Tipler ve Söylem Analizleri". *Kader* 16/1 (2018): 66-88.
- Akman, Mustafa. "Mehdi İnanıcı Özelinde İlmî Çalışmalar ile Günümüz Toplumunun Geleneksel Anlayışı Arasında Görülen Uyuşmazlıklar, Bunun Yansımaları ve Çözüm Önerileri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/51 (2017): 1209-1233.
- Arslan, Mustafa. "Türk Toplumunda Geleneksel Dinî Yaşam ve Halk İnançları: Taşrada Yaşayan İnsanlar Arasında Uygulamalı Bir Çalışma". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/2 (2003): 23-46.
- Aydın, Mehmet. "İslamî Gelenekte Mesih İnanıcı". *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 14/28 (2019): 241-259.
- Aziz, Aysel. *İletişime Giriş*. İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2016.
- Benli, Yusuf. "İslam Tarihinde İlk Mehdi Tasavvurları". *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri*. (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır. 253-284. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018.

- Bilgin, Vecdi. "Kültürlerarası Etkileşim ve Psikolojik Telafi Bağlamında Mehdilik Fikrinin Açıklanması Problemi Bir Paradigmanın Kritiği". *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri*. (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır. 617-636. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018.
- Coşkun, Ali. *Mehdilik Fenomeni*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Çınar, Mahmut. "Din İşleri Yüksek Kurulu'na Sorulan Sorular Bağlamında Mehdilik". *Halkın Sorunları Bağlamında Günümüz İnanç Problemleri Sempozyumu*. (Ed.) Mustafa Yuşa Yaşar - Halil İbrahim Delen. 108-120. İstanbul: Bağcılar Belediyesi Yayınları, 2016.
- Çınar, Mahmut. "Sosyo-Psikolojik Bir Beklenti Olarak Mehdiliğin Teolojik Dayanakları". *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri*. (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır. 175-190. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018.
- Çınar, Mahmut. *Tarihte ve Günümüzde Mehdilik*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2013.
- Fatiş, Emrullah. "Hz. İsa'nın Mehdi ve Deccalle İlişkilendirilmesi Üzerine". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2012): 175-190.
- Fatiş, Emrullah. *Hz. İsa Paradigması*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2016.
- Fırlı, Ethem Ruhi. "Mesih ve Mehdi İnanıcı Üzerine." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (1982): 179-214.
- Gün, Faruk. "Mehdilik İnanıcı Üzerine Bir İnceleme." *Artuklu Akademi Dergisi* 4/ 1 (2017): 99-130.
- Güngör, Harun – Köylü, Bekir. *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar*. İstanbul: Kimlik Yayınları, 2017.
- Hakyemez, Cemil. "Mehdî Düşüncesinin İtikadîleşmesi Üzerine". *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2004): 127-144.
- Hakyemez, Cemil. "Şia'da Beklenen Kurtarıcı İnanıcı ve Günümüzdeki Yansımaları". *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı* (Ed.) Yusuf Şevki Yavuz. 89-112. İstanbul: KURAMER, 2017.
- Harman, Ömer Faruk. "Beklenen Kurtarıcı İnancının İslam Öncesi Dinî Arka Planı". *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*. (Ed.) Yusuf Şevki Yavuz. 41-60. İstanbul: KURAMER, 2017.
- İlhan, Avni. *Mehdilik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1993.
- Öğük, Emine. "Şahıs Temelli Din Yorumları ve Günümüz İslam Toplumundaki Yansımaları". *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri*. (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır. 525-538. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018.
- Öztürk, Mustafa. "Beklenen Kurtarıcı İnancının Günümüze Yansımalarına Genel Bir Bakış". *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*. (Ed.) Yusuf Şevki Yavuz. 353-376. İstanbul: KURAMER, 2017.
- Pargament, Kenneth I. *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*. New York: The Guilford Press, 1997.
- Piaget, Jean. *Çocukta Hüküm ve Muhakeme*. Trc. S. E. Siyavuşgil. İstanbul: Devlet Basımevi, 1939.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. "Mehdi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28: 369-371. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2010.

Sümer, Necati. "Mehdilik Düşüncesine Temel Oluşturma Bağlamında İlkel Kabilelerde ve Mitolojide Kurtuluş Motifleri". *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri*. (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır. 207-215. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018.

Şık, İsmail – Gökalp, Yusuf. "Sosyal Teoloji Bağlamında "Mehdilik" Algısına Bir Bakış: İzmirli İsmail Hakkı ve Cemaleddin Afgânî Karşılaştırması". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3/3 (2014): 509-531.

Tanyu, Hikmet. *Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma*. Ankara: Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, 1976.

Topaloğlu, Fatih. "Şia'da Mehdi İnancının Oluşumunda Fars Kültürünün Etkisi". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2012): 109-148.

Turan, Süleyman- Battal, Emine. "Kurtarıcı Tasavvurunun Yeni Dini Hareketlerdeki Boyutları". *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri*. (Ed.) Mehmet Tıraşçı - Hasan Özalp - Maruf Çakır. 584-598. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018.

Utku, Nihal Şahin. "Beklenen Kurtarıcı İnancının Siyasi-Dini İdeoloji Olarak Ortaya Çıkışı". *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*. (Ed.) Yusuf Şevki Yavuz. 61-86. İstanbul: KURAMER, 2017.

Waardenburg, Jacques. "Mesih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29: 306. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Beklenen Kurtarıcı İnancının İslam Akaidine Giriş Süreci". *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*. (Ed.) Yusuf Şevki Yavuz. 177-219. İstanbul: KURAMER. 2017.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Mehdi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 28: 371-374. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Yılmaz, Mustafa Selim. "Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Mesih". *Halkın Sorunları Bağlamında Günümüz İnanç Problemleri Sempozyumu*. (Ed.) Mustafa Yuşa Yaşar-Halil İbrahim Delen. 144-158. İstanbul: Bağcılar Belediyesi Yayınları, 2016.